

37.091.
8-56.

TOJIXON SABITOVA,
NAFISA RAXMANOVA

ONA TILI VA ADABIYOT
TA'LIMIDA DIDAKTIK
O'YINLAR TEXNOLOGIYASI

37.091

1-56

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

TOJIXON SABITOVA, NAFISA RAXMANOVA

ONA TILI VA ADABIYOT TA'LIMIDA DIDAKTIK O'YINLAR TEXNOLOGIYASI

(O'rta ta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari
o'qituvchilari uchun uslubiy qo'llanma)

«MALIK PRINT CO»

TOSHKENT-2021

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

- 3492 -

Sabitova T, Raxmanova N

Ona tili va adabiyot ta'limida didaktik o'yinlar texnologiyasi

[Matn]: uslubiy qo'llanma / T.Sabitova, N.Raxmanova. -Toshkent: «MALIK PRINT CO», 2022. - 48 b.

Mazkur uslubiy qo'llanmada ona tili va adabiyot ta'limida qo'llanadigan, darsning samaradorligini oshirishga yordam beruvchi, muallif tomonidan tajribadan o'tkazilgan interfaol o'yinlar yoritilgan. Uslubiy qo'llanma umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarning ona tili va adabiyot o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

Mualliflar:

Sabitova T – Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti dotsenti, f.f.n.

Raxmanova N - Chirchiq davlat pedagogika instituti o'qituvchisi, Xalq ta'limi a'lochisi.

Taqrizchilar :

Shofqorov A.M – Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti dotsenti, f.f.n.

Mullaxo'jayeva K – Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU dotsenti, f.f.n.

Mas'ul muharrir:

Xalikova N – Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti dotsenti, f.f.n.

Ushbu uslubiy qo'llanma Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti Kengashining 2021-yil 23 dekabrda 5-sonli majlisida tasdiqlangan.

ISBN 978-9943-7907-2-8

SO'ZBOSHI

Uzluksiz ta'lim tizimida ona tili va adabiyot fanlariga o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyalarini joriy etish zamonaviy metodlarsiz amalga oshmaydi. Zamonaviy metodlarning eng asosiylari sifatida quyidagi metodlar e'tirof etilgan: modulli ta'lim texnologiyasi, hamkorlikda o'qitish texnologiyasi, muammoli ta'lim texnologiyasi, interfaol metod texnologiyasi, didaktik o'yinlar texnologiyasi va sinov darslari. Bular innovatsion metodlardir.

Ona tili ta'limining bosh maqsadi o'quvchi tilshunoslikning muayyan bir bo'limiga oid til hodisalarining mohiyatini anglab yetishi, bu bo'limlarni og'zaki va yozma ravishda voqelantirishi, mazkur hodisalardan nutq jarayonida to'g'ri va o'rinli foydalana olishi orqali uning nutqiy malakasini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. O'quvchida mustaqil va ijodiy fikrlash, nutqni sharoitga qarab o'g'zaki va yozma shakllarda to'g'ri va ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishda o'yin - topshiriqlarning o'rni beqiyosdir. Darsliklarda grammatik o'yinlarga, topishmoqlarga keng o'rin berilayotgani ham bejiz emas.

Ushbu uslubiy qo'llanmaga muallif tomonidan yaratilgan va tajribadan o'tkazilgan, shuningdek, malaka oshirish kurslarida tavsiya etilgan ayrim grammatik o'yinlar jamlangan. Bu grammatik o'yin – topshiriqlar o'quvchining lug'at boyligini oshiradi, izlanishga, ijod qilishga majbur qiladi. Asosiysi, matn yaratish madaniyatini o'stiradi.

Uslubiy qo'llanmaga, shuningdek, adabiyot darslarida qo'llab, o'quvchilarning fanga qiziqishini orttiradigan, kitobxonlik saviyasini o'stirishga qaratilgan texnologiyalar ham kiritilgan.

Ta'lim jarayonida qo'llanadigan o'yinlar qisqa vaqtga mo'ljallangan bo'lib, guruh bo'lib ishlashga odatlantiradi, oldindan tayyorgarlikni talab etmaydi.

O'yinlar vaqtida kichik guruhlar faolligi ortadi, ta'lim ishtirokchilarining diqqati ishga (ta'lim jarayoniga) to'liq jalb etiladi.

O'yinlar vositasida o'quvchilarga yangi bilimlar berish, o'tilgan mavzularni mustahkamlab olish, muammoli vaziyatda tez va mantiqli

fikrlash ko'nikmasini hosil qilish, diqqatli bo'lish, o'zgalarning fikrini tinglashga o'rgatish mumkin.

„Fikrdan fikr unar“ deydi dono xalqimiz. Umid qilamizki, ushbu qo'llanma hamkasblarimizni ijod qilishga, dars samaradorligini kafolatlaydigan yangi – yangi o'yinlarni o'ylab topishga undaydi.

Mavzu: ALIFBO

1. „Alfavitni bilasizmi?“ o'yini

Maqsad: alifboni yoddan bilish va lug'at bilan ishlashga o'rgatish.

O'yin sharti: bu o'yin o'quvchilarning o'zbek alifbosidagi harflarning joylashish tartibini qay darajada bilishlarini aniqlashga yordam beradi. O'yin guruhlar yoki ikki o'quvchi o'rtasida o'ynaladi. Bir o'quvchi harflarni alifbo tartibida topib o'qiydi, ikkinchi o'quvchi uni tekshirib boradi. Vazifani xatosiz va tez bajargan o'quvchi g'olib sanaladi.

S	H	U	Ng	O	F
D	T	Z	M	Sh	V
,	B	X	G'	Y	R
I	G	K	A	Ch	N
J	P	E	L	Q	O'

2. “Komillik alifbosi” o‘yini

Maqsad: “Alifbo” mavzusini o‘rganish ko‘proq lug‘atlar bilan ishlash asosida olib boriladi. O‘quvchilar kerakli so‘zlarni lug‘atdan tez topishlari uchun avvalo alifboni bilishlari zarurdir. “Komillik alifbosi” oyini alifbomizdagi harflar tartibini yoddan bilishga yordam beradi.

Sharti: O‘quvchiga yoki kichik guruhga 29 ta kartochka beriladi. Ularning har biriga bittadan so‘z yozilgan bo‘lib, o‘quvchining vazifasi, so‘zlarni alifbo tartibida joylashtirish va matnni hosil qilishdir. Matnni to‘g‘ri va tez hosil qilgan o‘quvchi yoki guruh g‘olib sanaladi.

Namuna:

Aqli, bilimli, dono ersa, falak ganjidir hazrati inson.
Jamiki kitoblar, lug‘atlar mangulik nasimiday ongingizni
parvarish qilaversin. Ruhingiz sog‘, taningiz uchun vaqt
xavfi yo‘q. Zehningiz o‘tkirlashib, g‘aflat shubhasiz
chekilajak! O‘qing!

Mavzu: AYRIM HARFLAR IMLOSI

1. “H” shahrining hokimi “o‘yini

Maqsad: “H” bilan boshlanuvchi ayrim so‘zlar imlosi bilan tanishtirish, ma‘nodosh so‘zlar, ochiq va yopiq bo‘g‘inlar mavzusi bo‘yicha o‘quvchilar bilimini baholash.

O‘yin sharti: bo‘sh kataklarga bino poydevoriga bitilgan so‘zlarning ma‘nodoshlarini topib yozish kerak. 9 - qavatga birinchi bo‘lib ko‘tarilgan o‘quvchi “H” shahrining hokimi, ya‘ni o‘yin g‘olibi bo‘ladi.

Eslatma: 1) har bir so‘z “h” bilan boshlanadi; 2) har bir so‘z ikki bo‘g‘indan iborat: ochiq va yopiq; 3) so‘zlar pastdan yuqoriga qarab joylashtiriladi.

Kalit: hujum, hazin, hunar, hisob, hudud, hayot, halim, hakim, hokim.

1. Tashlanish. 2. Mungli. 3. Kasb. 4. Sanash.
5. Maydon. 6. Umr. 7. Yumshoq. 8. Tabib.
9. Boshliq

2. "J" ning jodulari "o'yini"

Maqsad: "j" bilan boshlanuvchi ayrim so'zlarning imlosi, ma'nodoshlari bilan tanishtirish.

O'yin sharti: berilgan so'zlarning "j" bilan boshlanuvchi ma'nodoshlarini topib, javob ustunini to'ldirish talab etiladi. Shartni birinchi bajargan guruh g'olib sanaladi.

Olam	
Tinch	
Eski	
O'rtoq	
Husn	
Tentak	
Gilof	
Asabiy	
Shtraf	
Bihisht	
Mablag'	
Qotil	
Tez	
Topishmoq	
Jarida	
Qo'sh	
Azob – uqubat	
Murda	
Xirurg	
Do'zax	
G'azab	
Ixcham	
Tinchlik	
Tana	
Afsungar	
Oqsoch	
Bama'ni	

Kalit: jahon, jim, janda, jo'ra, jamol, jinni, jild, jahldor, jarima, jannat, jamg'arma, jallod, jadal, jumboq, jurnal, juft, jafo, jasad, jarroh, jahannam, jahl, jikkak, jimlik, jism, jodugar, joriya, jo'yali.

Mavzu: AYRIM UNDOSH VA UNLILAR IMLOSI

1. "Salom, tarix" o'yini

Maqsad: so'zdagi birorta harfni noto'g'ri yozish yoki tushirib qoldirish uning ma'nosini o'zgartirib yuborishini o'quvchilar ongiga yetkazish, savodxonlikni o'stirish.

O'yin sharti: o'qituvchi yozuv taxtasiga **salom** degan so'zni yozadi. O'quvchilar har safar bittadan harf o'zgartirib, undan yangi so'zlar hosil qiladilar. Eng ko'p so'z tuzib, **tarix** so'ziga yetib kelgan o'quvchi g'olib bo'ladi.

Namuna: *Salom - salim - solim - molim -
molik - malik - malak - falak -
halak - halok - halol - malol -
maqol - maqom - marom - maroq -
taroq - tariq - tarix.*

Bu o'yinni jadval yordamida ham o'ynash mumkin:

Kalit: buz oq - tuz oq - turoq - taroq - tariq - tarix

B	U	Z	O	Q
T	A	R	I	X

2. "Ahil - oila" o'yini

O'yin sharti: o'quvchi **ahil** so'zidan boshlab har safar bittadan harf kamaytiradi, ya'ni tushirib qoldiradi. Bitta harfli katakka yetib kelgach, aksincha, bittadan harf orttirib **oila** so'ziga yetib oladi. Shartni birinchi bajargan va so'zlarni savodli yozgan o'quvchi g'olib sanaladi.

Kalit: AHIL-HIL-IL-L-LA-ILA-OILA

ESLATMA: bu o'yinni "Tilak-o'tinch" so'zlari bilan ham o'ynash mumkin. Katakchalarga so'zlar qiyidagi tartibda joylashtiriladi: TILAK - TILA - TIL - IL-L-IN-TIN - TINCH - O'TINCH

“ So‘zda sehr bor ” o‘yini

Maqsad: so‘zning ikki tomoni : tovush va ma‘no tomonlari o‘rtasida bog‘liklik mavjud ekanligi , har bir tovush so‘z ma‘nosining ma‘lum qirralarini o‘zida mujassamlashtirganini o‘quvchi ongiga singdirish; matn yaratish malakasini oshirish.

O‘yin sharti: 1. O‘qituvchi yozuv taxtasiga ixtiyoriy bir so‘z yozadi. O‘quvchi yoki guruh berilgan so‘z ma‘nosini undagi harflar bilan boshlanuvchi so‘zlar yordamida ochib berishi kerak. O‘yinni “So‘z birikmasi” , ”Sodda gap” mavzulari o‘rganilganda ham o‘ynash mumkin. Bunda o‘quvchilardan so‘zning ma‘nosini so‘z birikmalari yoki sodda gaplar orqali izohlash talab etiladi Masalan:

a) o – oila	b) o – oila boshlig‘i
t - tarbiyachi	t – talabchan tarbiyachi
a - aziz	a – ardoqli inson

2. O‘yinning ikkinchi qismi matn tuzish bilan bog‘liq bo‘ladi. So‘z ma‘nosini izohlab kelayotgan so‘zlar, so‘z birikmalari ishtirokida ijodiy matn tuzish talab etiladi. Namuna:

Ota

Ota degan ardoqli inson oila deb atalmish kichkina mamlakatning sultonidir – boshlig‘idir. Ota talabchan bo‘lsa, farzandlari odobli, mehnatkash bo‘lib kamol topadi. Qanday ishga qo‘l urmasin, farzand eng ardoqli insoni – otasiga suyanadi, unga o‘xshashga harakat qiladi.

1. “Qarindosh so‘zlar” o‘yini

Maqsad: mantiqiy fikrlashga, so‘zning ma‘nodoshlari va uyadoshlarini ajrata bilishga o‘rgatish.

O‘yin sharti: o‘quvchi birinchi ustundagi so‘zlarning ma‘nodoshi yoki uyadoshini uchinchi ustundan topib, o‘rtadagi ustunga yozub chiqadi.

Jurnal	→		qirg‘oq
Misra	→		oylik
Oziq	→		tor
Xulosa	→		ravish
Buyruq	→		qonun
Rubob	→		yakun
Sohil	→		yemish
Holat	→		satr
Maosh	→		gazeta

2. “Qaysi biri ortiqcha” o‘yini

Oyin sharti: o‘quvchi e‘tiboriga so‘zlar tizmasi havola qilinadi.U chap tomondagi so‘zga mazmun jihatdan bo‘g‘lanmagan (uyadosh yoki ma‘nodosh bo‘lmagan) so‘zni topib o‘chiradi.

Masalan: birinchi qatordagi so‘zlar tizmasida “dam olish maskani” so‘z birikmasi “maktab” so‘zi bilan mazmunan bo‘g‘lanmagan, u “sanatoriy, dam olmoq” so‘zlari bilan uyadosh hisoblanadi. Shuning uchun o‘quvchi “dam olish maskani” so‘z birikmasini o‘chiradi.

Maktab	Dars, tanaffus, bilim, dam olish maskani
Kitob	O'quvchi, kutubxona, yozuvchi, bilim rasm, shirin
Rasm	Rassom, bo'yoq, qog'oz, tasvir, manzara, oshpaz
Shahar	Qo'rg'oncha, qishloq, ko'cha, kent, to'r, mahalla
Qizil	Sariq, ol, past, ko'k, yashil, jigarrang
o'ylamoq	Fikrlamoq, gapirmoq, tasavvur qilmoq, ko'z oldiga keltirmoq
Uch	Tort, yigirma, ellik, to'rtidan bir, yarim, ko'p
Kulmoq	Tabassum qilmoq, tirjaymoq, iljaymoq, ingramoq, irshaymoq
Non	Shirin, yumshoq, qatiq, mog'orlamoq, kuymoq
Yuz	Ming, aft, bashara, turq, ro'y, liqo, oraz, bet

3. Mantiqiy fikrlash oyini

O'yin sharti: jadvalning chap qismida berilgan ikkita so'z o'rtasidagi mantiqiy bo'g'lanishni aniqlab, o'ng tomonda berilgan so'zlar ichidan xuddi shunday bog'lanishga ega bo'lgan ikki so'zni aniqlash va bo'sh ustunga yozish.

Namuna: "maktab – o'qitish" juftligida "Maktabda o'qitish ishlari olib boriladi" degan mantiqiy bo'g'lanish bor. Shuning uchun o'quvchi "Kasalxonada davolaydilar" degan mantiqiy bog'lanishga ega "kasalxona - davolash" juftligini uchinchi ustunga yozadi. "Pichoq-po'lat" juftligida "Pichoq po'latdan yasaladi" degan yashirin fikr bor. O'quvchi uchinchi ustunga stolning nimadan yasalishini eslab, "stol-daraxt" juftligini yozadi.

Maktab – o'qitish	Kasalxona – shifokor, o'quvchi, davolash	Kasalxona – davolash
Pichoq – po'lat	Stol – sanchqi, daraxt, stul, ovqat, guldond, dasturxon	
Mashina - garaj	Kema – suv, dengiz, port, qirg'oq, shturval	
Non - novvoy	Uy – taxta, shahar, quruvchi, bemor	
Ombor – oziq - ovqat	Bank – kredit, foiz, seyf, pul, aksiya	
Suv - chanqov	Yegulik – non, og'iz, ochlik, ozuqa, mehnat	
Dori - apteka	Marvarid – taqinchoq, magazin, dengiz, yaltiroq	
Teatr - tomoshabin	Kutubxona – javon, kitob, o'quvchi, jurnal, stol	
Talaba - stipendiya	Ishchi – pul, korxona, maosh, korjoma, topshiriq	
Dehqon - hosil	Olim-kitob, universitet, bilim, kashfiyot	
Poyafzal - fabrika	Kitob – o'quvchi, yozuvchi, nashriyot, kutubxona	
Soat - daqiqa	Yil – oy, qish, fasl, erta, kech, kun	
Ashula - kuylamoq	Musiqqa – jo'r bo'lmoq, tinglamoq, ijro etmoq, baqirmoq	
Gul – g'uncha	Paxta – ildiz, barg, ko'sak, bebaho, oq	
Rasm - rassom	Kuy – sozanda, ashulachi, bastakor, shoir, yozuvchi	

“Muharrir” o‘yini

Maqsad: o‘quvchilarning ibora va so‘z ma‘nodoshligi bo‘yicha nazariy bilimlarini mustahkamlash, nutqiy savodxonlikni o‘stirish.

O‘yin sharti: o‘qituvchi kichik guruhlariga matn yozilgan kartochkalarni tarqatadi. O‘quvchilar matndagi ajratilgan so‘zlarni ma‘nodosh iboralar bilan almashtirib, matnni tahrir qiladilar. Shartni tez va to‘g‘ri bajargan guruh g‘olib bo‘ladi. Namuna:

Rahima –yuvosh, rahmdil qiz. Oyijonim ishdan kelgunlaricha oshxonani yig‘ishtirib qo‘yay deb, rosa charchadi, lekin o‘z ishidan qoniqdi. Endi oyisining kelishini sabrsizlik bilan kuta boshladi.

Mana, oyisi ishdan keldi, sumkasini oshxonaga qo‘yib, ichkariga kirib ketdi. Oshxonadagi o‘zgarishlar haqida indamadi, hatto sezmadi ham. Rahima xafa bo‘ldi, bo‘shashdi. Kechki ovqat yeyildi hamki, birovga gapirmadi.

- Qizim, kasalmisan? – deb so‘radi qo‘rqib ketgan onasi. Rahima “yo‘q” deganday bosh chayqab, ovqatdan bo‘shagan kosalarini yuvgani oshxonaga yo‘naldi. Qizining orqasidan oshxonaga kirgan oyisi juda xursand bo‘ldi: hamma yoq top – toza edi!

O‘quvchilar tomonidan tahrir qilingan matn namunasi:

Rahima – qo‘y og‘zidan cho‘p olmagan, ko‘ngli bo‘sh qiz. Oyijonim ishdan kelgunlaricha oshxonani yig‘ishtirib qo‘yay deb, rosa holdan toydi, lekin o‘z ishidan ko‘ngli to‘ldi. Endi oyisining kelishini ko‘zlari to‘rt bo‘lib kuta boshladi.

Mana, oyisi ishdan keldi, sumkasini oshxonaga qo‘yib, ichkariga kirib ketdi. Oshxonadagi o‘zgarishlar haqida lom – mim demadi, hatto sezmadi ham. Rahimaning kayfiyati buzildi, tarvuzi qo‘ltig‘idan tushdi. Kechki ovqat yeyildi hamki, og‘zini ochmadi.

- Qizim, mazang qochdimi? – deb so‘radi kapalagi uchgan oyisi.

Rahima “yo‘q” deganday bosh chayqab, ovqatdan bo‘shagan kosalarini yuvgani oshxonaga yo‘naldi. Qizining orqasidan kirgan onasining bahri dili ochilib ketdi : hamma yoq yog‘ tushsa yalaguday edi!

“Qiyofadosh so‘zlar ” o‘yini

Maqsad: “Shakldosh so‘zlar” mavzusini mustahkamlash, shakldosh so‘zlar ma‘nosini farqlashga va his qilishga o‘rgatish.

O‘yin sharti: o‘qituvchi sinf o‘quvchilarini to‘rtta guruhga ajratadi va tilda omonimi bo‘lgan so‘z yozilgan kartochkalarni tarqatadi. Har bir guruhga uchtdan kartochka berish maqsadga muvofiqdir. Ma‘nosi to‘g‘ri yoki ataylab noto‘g‘ri ko‘rsatilgan so‘zlar yozilgan rangli kartonlarni yozuv taxtasiga oldindan yopishtirib qo‘yadi. O‘yinning birinchi bosqichida guruhdan bir o‘quvchi chiqib kartochkaga yozilgan so‘zning shakldoshlarini yozuv taxtasidagi so‘zlardan ajratib oladi. Birinchi guruhdan uchta o‘quvchi o‘ziga kerakli so‘zlarni ajratib olgach, navbat ikkinchi guruhga beriladi.

Masalan, “Tush” so‘zi yozilgan kartochkani olgan o‘quvchi “tush (harakat)”, “tush (bo‘yoq)”, “tush (vaqt)” shakldoshlarning ma‘nosini “tush (ro‘para)”, “tush (ajralmoq)”, “tush (uyqu)” dan ajrata olishi kerak. So‘ngra shakldosh so‘zlarning ma‘nosi, turkumi izohlanadi. Namuna:

kul I - o‘choqdagi kul (ot) ;

kul II – tabassum qilmoq (fe‘l).

yoq I - olov yoqmoq (fe‘l);

yoq II – tomon (ot).

hur I – diniy obraz, jannatda yashaydigan qizlar (ot) ;

hur II – vovullamoq (fe‘l);

hur III – ozod, erkin (sifat).

O‘yinning uchinchi bosqichida o‘quvchilar omonim so‘zlarni qatnashtirib gap tuzadilar:

Onam o‘choqda kul borligini ko‘rib, aldaganimni sezib qoldilar - asabiy kuldilar. O‘g‘lim, bu yoqqa o‘tib olov yoq. Hur odam hurlarga o‘xshab ko‘klarga parvoz qiladi, tutqun odam zanjirlangan itday huradi.

Topshiriqlarni to‘liq bajargan, ma‘nili gaplarni tuza olgan guruh g‘olib bo‘ladi.

Mavzu: ZID MA'NOLI SO'ZLAR

“Juftini top” o'yini

Maqsad: “Zid ma'noli so'zlar” mavzusini takrorlash, so'zlarning ziddini tez topishga o'rgatish

O'yin sharti: bir o'quvchi (yoki guruh) o'nta so'zni ketma – ket o'qib turadi. Ikkinchi o'quvchi (yoki guruh) bu so'zlarning ziddini topadi. Masalan:

1- o'quvchi	2 – o'quvchi
katta	kichik
oq	qora
tez	sekin
chiroyli	xunuk
semiz	ozg'in...

Mavzu: TASVIRIY IFODA

“Juftini top - 2” o'yini

Maqsad: “Tasviriy ifoda” mavzusini mustahkamlash, o'quvchilarning so'z boyligini oshirish.

O'yin sharti: bir o'quvchi (yoki guruh) o'nta so'zni ketma – ket o'qib turadi. Ikkinchi o'quvchi (yoki guruh) bu so'zlarning tasviriy ifodasini topadi.

Masalan:

1- o'quvchi	2 – o'quvchi
Sher	hayvonlar podshohi
archa	o'rmon malikasi
rassom	mo'yqalam sohibi
paxta	oq oltin
matematika	aql gimnastikasi

O'yin so'ngida - tasviriy ifodalarni qatnashtirib matn tuzish topshiriladi.

Mavzu: MA'NODOSH SO'ZLAR. TO'LIQ VA MA'NOVIY SINONIMLAR

“So'zdan so'zning farqi bor” o'yini

Maqsad: “Ma'nodosh so'zlar” mavzusini mustahkamlash, o'quvchilarni ma'nodosh so'zlarning ma'no nozikliklarini his qilishga, to'liq va ma'naviy sinonimlarni nutqda to'g'ri qo'llashga o'rgatish.

O'yin sharti: o'yin ikki bosqichdan iborat. Birinchi bosqichda o'qituvchi o'quvchilarga ma'nodosh so'zlar uyasi aks ettirilgan jadvalni tarqatadi. O'quvchlar har bir so'zning ma'no nozikligini topib, jadvalga qayd etadilar.

Masalan:

Ma'nodosh so'zlar	Ijobiy ma'no	Salbiy ma'no	Neytral ma'no	Uslubiy xoslanganlik	Hapakatning kuchli yoki kuchsizligi	Belgining darajasi
kulmoq	-	-	+	Betaraf	me'yorda	
jilmaymoq	+	-	-	so'zlashuv, badiiy	kuchsiz	
tabassum qilmoq						
tirjaymoq						
irshaymoq						
hoholamoq						
xixilamoq						
ho'l			+	Betaraf		me'yordagi belgi
Nam						
shilta						

Birinchi bosqich shartlari bajarilgach, o'qituvchi ikkinchi bosqich shartini tushuntiradi: yozuv taxtasidagi gaplarni diqqat bilan o'qing, ajratilgan so'zlarni ma'nodoshlari bilan almashtiring.

Masalan: 1. Darsda *orfografiya* qoidalarini o'rgandik.

2. Oyijonim yuzlarini yuvdilar.

O'quvchilar to'liq sinonimlarni ma'nodoshi bilan almashtirib bo'lishini, ma'naviy sinonimlarni esa almashtirish mumkin emasligini tushuntirib beradilar.

“Beshinchisi ortiqcha” o'yini

Maqsad: fe'l nisbatlari bo'yicha o'quvchilarning bilimini mustahkamlash va sinovdan o'tkazish, nisbat qo'shimchalarini shakldoshlaridan farqlashga o'rgatish.

O'yin sharti: guruhlariga beshtadan fe'l yozilgan kartochkalar tarqatiladi. Guruh o'quvchilari nisbatlarni tahlil qilishadi va “ortiqchasi”ni (boshqa nisbatdagi fe'lni) olib tashlashadi. Nima uchun bu fe'l ortiqcha ekanini izohlab berishadi.

Masalan:

1-kartochkada “Bahslashmoq, o'rtoqlashmoq, tekislashmoq, suhbatlashmoq, ahdlashmoq” fe'llari berilgan. To'rtta fe'l aniq nisbatda, birgalik nisbatdagi “tekislashmoq” fe'li ortiqcha, chunki aniq nisbatdagi fe'llar =lash fe'l yasovchi qo'shimcha bilan yasalgan. Tarkibida nisbat qo'shimchasi mavjud emas. “Tekislashmoq” fe'lining tarkibida =la fe'l yasovchi qo'shimcha va =sh birgalik nisbat qo'shimchasi bor.

2-kartochka: Yuvinmoq, artinmoq, yuzlanmoq, kiyinmoq, taranmoq (To'rtta fe'l o'zlik nisbatda, aniq nisbatdagi “yuzlanmoq” fe'li ortiqcha.)

3- kartochka: Sepilmoq, terilmoq, intilmoq, chizilmoq, ichilmoq (To'rtta fe'l majhul nisbatda, aniq nisbatdagi “intilmoq” fe'li begona.)

4-kartochka: Arttirmoq, surishtirmoq, yedirmoq, keltirmoq, yetishtirmoq. (To'rtta fe'l orttirma nisbatda, aniq nisbatdagi “surishtirmoq” fe'li ortiqcha.)

5-kartochka: Qoqishmoq, o'rishmoq, yordamlashmoq, borishmoq, o'qishmoq. (To'rtta fe'l birgalik nisbatda, aniq nisbatdagi “yordamlashmoq” fe'li ortiqcha.)

“Estafeta” o'yini

Maqsad: o'quvchilarning sifatdosh, ravishdoshlar imlosi bo'yicha bilimlarini tekshirish; sifatdosh va ravishdoshlarni gap ichida to'g'ri qo'llash ko'nikmasini rivojlantirish.

O'yin sharti: o'qituvchi sinf o'quvchilarini ikki guruhga ajratadi. Oldindan har biriga 5 ta fe'l va o'yin shartlari yozib qo'yilgan kartochkalarni guruh sardorlariga beradi. Guruhdagi birinchi o'quvchi fe'l asoslariga sifatdosh (ravishdosh) qo'shimchalarini qo'shib chiqadi (=gan, =kan, =qan); ikkinchi o'quvchi fe'llarning imlosini tekshiradi; uchinchi o'quvchi bitta sifatdoshni qatnashtirib gap tuzadi va qog'ozni keyingi o'quvchiga uzatadi. Navbatma-navbat beshta gap tuzilgach, sakkizinchi o'quvchi gaplarning savodli yozilganini tekshiradi va qog'ozni to'qqizinchi o'quvchiga uzatadi. Qolgan o'quvchilar navbatma-navbat yozuv taxtasiga o'rtoqlari tomonidan tuzilgan gaplarni yozib, gap bo'laklari bo'yicha tahlil qilishadi. Shartlarni to'liq va savodli bajargan guruh g'olib bo'ladi.

Masalan: 1) yur + gan, chiq + qan, tik + kan, og' + gan, kes + gan
Barno o'zi tikkan ko'ylakni kiydi.

2) kel + gach, chiq + qach, ek + kach, kes + guncha, boq + quncha
Ko'chatni ekkach, uni parvarish qilishni ham bilish kerak.

Mavzu: MAVHUM OTLAR

“Sevinch nimaga o'xshaydi?” o'yini

Maqsad: mavzuni chuqur o'zlashtirishga, mantiqiy va obrazli fikrlashga o'rgatadi.

O'yin sharti: o'quvchidan mavhum otlarning ma'nosini o'xshatish usuli orqali ochib berish talab etiladi.

Namuna:

Sevinch – sichqonni filga almashtirish.

Sevinch – anvoyi hid.

Sevinch – sen uchun aziz bo'lgan insonning shifo topishi.

Sevinch – tikansiz atirgulni hidlash.

Xiyonat – yozda yog'gan qor.

Zulm – ochilib turgan gulni ildizi bilan sug'urib olish.

Do'stlik – mening sadoqatli soyam, hamisha men bilan.

Do'stlik – tarozining ikki pallasi.

Do'stlik – qushning ikki qanoti.

Mehr – qorni yorib chiqqan boychechak.

Mehr – tomirlarimizdagi issiq qon.

Mehr – bol: ozi shirin, ko'pi zarar.

Mavzu: GAP - MATNNING ENG KICHIK KO'RINISHI

“So'z – dur, til – ummon” o'yini

Maqsad: o'quvchilarni mantiqli jumla tuzishga o'rgatish, ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirish.

O'yin sharti: a) o'qituvchi yozuv taxtasiga ixtiyoriy, mazmunan bir – biriga bog'liq bo'lmagan 3 ta so'zni yozadi. O'quvchilar 5 daqiqa ichida ularni qatnashtirib, kamida 3ta sodda gap (qo'shma gap, murakkab gap, ko'chirma gapli qo'shma gap) tuzishlari kerak bo'ladi. Grammatik jihatdan to'g'ri shakllangan mantiqli gaplar tuzgan o'quvchi o'yin g'olibi bo'ladi.

Namuna: kuz og'riq bayram

1. Kuz bayramlarga boy fasl: biri xalqimiz qalbidagi o'g'riqlarga malham bo'lgan Mustaqillik kunidir. (*Usmonov Inog'om*)
2. Kuz umrning o'tkinchi ekanligini eslatib, inson qalbiga og'riqlar soladi, shunga qaramay har kunimizni bayramday yashashimiz kerak. (*Aliyev Anvar*)
3. Tomog'imda og'riq kuchayib ketgani uchun kuz bayrami – Mehrjon saylida qo'shiq aytolmadim. (*Bekmurodova Dildora*)

b) o'qituvchi doskaga mazmunan bir-biriga bog'lanmagan yoki uyadosh so'zlar tizmasini yozadi.

O'quvchilar shu so'zlarni qatnashtirib ijodiy rivoya matn (ertak, hikoya) tuzadilar.

Namuna: *shaharlik, gazeta, jurnal, ruchka, kitob, inson, foydali, aziz, qadrli bo'lmoq, dala hovli, narsa, buyumlar.*

Nima odam uchun eng kerakli?

Bir bor ekan, bir yo'q ekan. Yaqin o'tgan zamonda Chirchiq degan tomonda oddiy bir uy bo'lgan ekan. Uy egalari hamma shaharliklar kabi vaqtincha dala hovliga ko'chib ketibdilar.

Uyning kichkina bir xonasida turli buyumlar saqlanar ekan. Uy egalari ancha vaqtdan beri kelishmayotgani sababli buyumlar juda zerikib ketibdilar. Siqilishdan tilga kiribdilar. Birinchi bo'lib gazeta shunday debdi: “Inson uchun eng qadrli narsa men bo'lsam kerak, chunki men orqali dunyo xabarlaridan ogoh bo'ladilar”.

Uning maqtanishiga g'ashi kelgan ruchka shunday e'tiroz bildiribdi: “Mensiz odamzod hech narsa qilolmaydi. Men bo'lmaganimda gazeta - jurnallar, semiz kitoblar ham bo'lmasdi. Odamlar meni ardoqlab, aziz qilib, ko'krak cho'ntaklarida olib yuradilar”.

Xullas, xonadagi hamma buyumlar o'zini eng kerakli hisoblab, shovqin ko'tara boshlabdilar. Shu payt javonda chang bosib yotgan kitob tilga kiribdi va shunday maslahat beribdi: “Ey do'stlarim, bu dunyoda keraksiz narsaning o'zi yo'q. Agar keraksiz bo'lganimizda inson bizni yaratmagan bo'lardi. Hammangiz foydalisiz”.

Shunda hozirgina mushtlashguday bo'lib o'zini maqtayotgan narsalar uyaliq qolishibdi. (Shahlo Bekmurodova, 18-maktab o'quvchisi)

Mavzu: GAP BO'LAKLARI

“Qatra-qatra yig'ilib...” o'yini

Maqsad: o'quvchilarning gap bo'laklari, gap bo'laklari tartibi bo'yicha olgan bilimlarini mustahkamlash, jumla tuzish, sodda yoyiq gapni sintaktik tahlil qilishga o'rgatishdir.

O'yin sharti: o'qituvchi yozuv taxtasiga kesimdan iborat yig'iq gap yozadi. O'quvchilar gapga bittadan bo'lak qo'shib, gapni kengaytirib boradilar. Gap bo'laklari to'g'ri qo'shilgan va to'g'ri aniqlangan, mazmunli va eng uzun jumla egasi o'yin g'olibi bo'ladi.

Namuna:

1. Uchratdim.
2. Men uchratdim. (ega)
3. Men do'stimni uchratdim. (to'ldiruvchi)
4. Men do'stimni ko'chada uchratdim. (o'rin holi)

5. Kecha men do'stimni ko'chada uchratdim. (payt holi)
6. Kecha men yaqin do'stimni ko'chada uchratdim. (aniqlovchi)
7. Kecha men yaqin do'stimni tor ko'chada uchratdim. (aniqlovchi)
8. Kecha men yaqin do'stimni tor ko'chada yolg'iz va xafa holatda uchratdim. (holat holi)
9. Kecha, soat to'qqizlarda, men yaqin do'stimni tor ko'chada yolg'iz va xafa holatda uchratdim. (ajratilgan payt holi)
10. Xullas, kecha, soat to'qqizlarda, men yaqin do'stimni tor ko'chada yolg'iz va xafa holatda uchratdim. (kiritma)
11. Xullas, Barno opa, kecha, soat to'qqizlarda, men yaqin do'stimni tor ko'chada yolg'iz va xafa holatda uchratdim. (undalma)

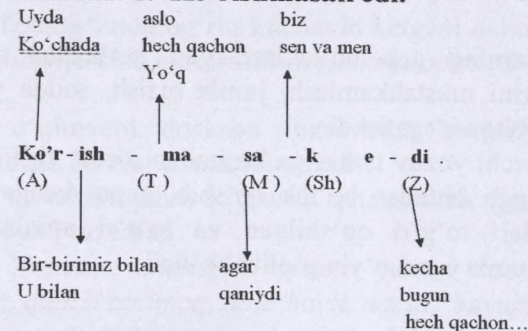
Mavzi: KESIM – GAP MARKAZI

“Ohangrabo kesim” o'yini

Maqsad: “Kesim – gap markazi” mavzusi bo'yicha olingan bilimlarni mustahkamlash, gap tuzish ko'nikmasini o'stirish.

O'yin sharti: yozuv taxtasiga ixcham gap yoziladi. O'quvchilar kesimning atov qismi (A) va har bir grammatik ma'nosi (Tasdiq-inkor, mayl, zamon, shaxs – son – TMZSh) lug'at boyligimizdagi qanday so'zlar bilan birika olishini aniqlab klaster usulida yozib chiqadilar. So'ngra ularga 5 daqiqa ichida kengaytiruvchilarni qatnashtirib gap tuzish topshiriladi. Qaysi guruh eng ko'p gap tuzsa, o'sha g'olib bo'ladi.

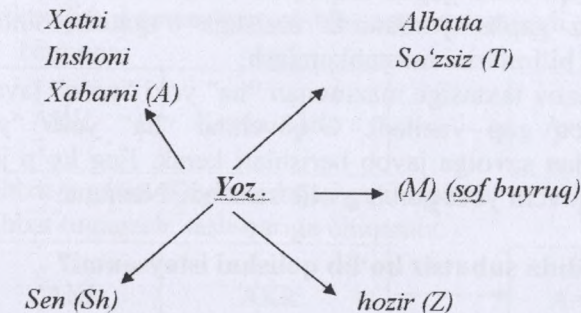
Namuna: 1. Ko'rishmasak edi.

1. Ko'rishmasak edi.
2. Biz ko'rishmasak edi.
3. Biz hech qachon ko'rishmasak edi.
4. Qaniydi, biz hech qachon ko'rishmasak edi.

5. Qaniydi, biz bir-birimiz bilan hech qachon ko'rishmasak edi.
6. Biz u bilan hech qachon ko'rishmasak edi.
7. Qaniydi, aslo ko'rishmasak edi...
8. U bilan uyda ko'rishmasak edi.
9. Agar ko'rishmasak edi...
10. Bugun ko'rishmasak edi...

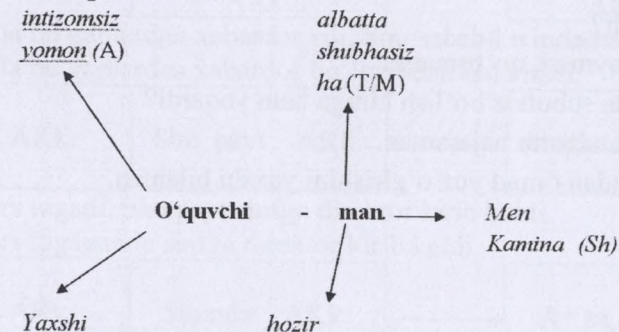
2. Yoz.

1. Yoz. 2. Sen yoz. 3. Hozir yoz. 4. Albatta yoz. 5. Sen hozir albatta yoz.

6. Hozir sen maktubni albatta yoz.

3. O'quvchiman.

1. O'quvchiman.
2. Men o'quvchiman.
3. Hozir men o'quvchiman.
4. Ha, hozir men o'quvchiman.

5. Ha, hozir men odobli o'quvchiman.

6. Albatta, men ayni damda intizomsiz o'quvchiman.

Mavzu : SINTAKTIK SINONIMIYA

“Ha” demayman, “yo‘q” demayman “ o‘yini

Maqsad: sharoitga qarab fikrni darak, ritorik, so‘roq gaplar vositasida, sodda va qo‘shma gaplar orqali, bir bosh bo‘lakli, ikki bosh bo‘lakli va to‘liqsiz gaplar yordamida berishga o‘rgatish; sintaktik sinonimiya bo‘yicha bilimlarini mustahkamlash.

O‘yin sharti: Yozuv taxtasiga mazmunan “ha” yoki “yo‘q” javobini talab qiluvchi so‘roq gap yoziladi. O‘quvchilar “ha” yoki “yo‘q” so‘zlarini ishlatmasdan savolga javob berishlari kerak. Eng ko‘p javob variantini tuzgan o‘quvchi yoki guruh g‘olib sanaladi. Namuna:

O‘rtoqlaring oldida subutsiz bo‘lib qolishni istaysanmi?

Javob variantlari:

1. Istamayman.
2. O‘rtoqlarim oldida subutsiz bo‘lib qolishni istamayman.
3. Kim o‘rtoqlari oldida subutsiz bo‘lib qolishni istaydi ?!
4. Kim aytdi , sizga “ istaydi” deb?
5. Hech qachon subutsiz bo‘lmayman!
6. Kim ham istaydi?
7. Subutsiz bo‘lmayman, qo‘rqmang!
8. O‘rtoqlari oldida subutsiz bo‘lish kimga ham yoqardi?
9. Va‘dam esimda, albatta bajaraman.
10. Subutsiz odamdan omad yuz o‘girishini yaxshi bilaman.
11. Aslo.
12. Zinhor!

Mavzu: SINTAKTIK SINONIMIYA. MATNNI QISQARTIRISH

“Ko‘p o‘yla, oz so‘zla” o‘yini

Maqsad: gap qoliplari haqida tushuncha berish, ikkita sodda gapni bitta gap shaklida berish ko‘nikmasini hosil qilish.

O‘yin sharti: o‘qituvchi o‘quvchilarga (kichik guruhlariga) sodda gap qoliplari yozilgan kartochkalarni tarqatadi. O‘quvchi avval qolipning birinchi qismidagi shartni bajaradi, ya‘ni ikkita sodda gap tuzadi. So‘ng ularni qolipning ikkinchi qismiga ko‘ra kengaygan birikmali hol qatnashgan sodda gapga aylantiradi.

Namuna:

AKk.	Keyin AKk.	→	A=gach, AKk.
------	------------	---	--------------

Suhbat tugasin. Keyin tashqariga chiqamiz.

Suhbat tugagach, tash-qariga chiqamiz.

AKk.	AKk.	→	A=ib, AKk.
------	------	---	------------

Bahor keldi. Dalalarda ekin ishlari boshlandi.

Bahor kelib, dalalarda ekin ishlari boshlandi.

AKk.	Shu sababli AKk.	→	A= ganidan AKk.
------	------------------	---	-----------------

Lola bu gaplardan xabardor edi. Shu sababli u indamadi.

Lola bu gaplardan xabardor bo‘lganidan indamadi.

AKk.	Shu payt AKk.	→	A= ganda AKk.
------	---------------	---	---------------

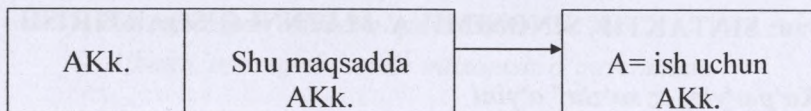
Dars tugadi. Shu payt sinfga direktor kirib keldi.

Dars tugaganda sinfga direktor kirib keldi.

AKk.	Shunda AKk.	→	A= sa, AKk.
------	-------------	---	-------------

Vijdonan o‘qi. Shunda muvaffaqiyatga erishasan.

Vijdonan o‘qisang, muvaffaqiyatga erishasan.

U mashhur chevar bo'lmog'chi. Shu maqsadda "Mashhura"ga kirib o'qiyapti. U mashhur chevar bo'lish uchun "Mashhura"ga kirib o'qiyapti.

Eslatma: A – kesimning atov qismi, lug'aviy ma'no bildiradigan qismi.
Kk – kesimlik ko'rsatkichi (tasdiq/inkor, mayl, zamon va shaxs – son ko'rsatkichlari)

Mavzu: TENG BOG'LOVCHILAR. BOG'LANGAN QO'SHMA GAP

"Qop – qop gap - 1" o'yini

Maqsad: teng bog'lovchilar yordamida bo'g'langan qo'shma gap tuzish ko'nikmasini o'stirish; bo'g'langan qo'shma gap turlari bo'yicha bilimlarni mustahkamlash.

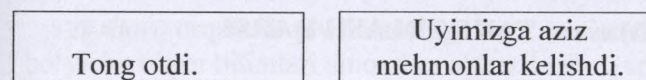
O'yin sharti: bu o'yin guruhlar o'rtasida o'ynaladi. Dastlab o'quvchilarning har biri ikkita qog'ozga bittadan sodda gap yozadilar. O'qituvchi ularni aralashtirib, avvaldan tayyorlab qo'yilgan qoplarga teng taqsimlaydi. Birinchi guruh vakili qoplardan bittadan qog'oz oladi va ularda yozilgan gaplarni teng bog'lovchi yordamida bo'g'lab, bog'langan qo'shma gap hosil qiladi. Qo'shma gapning turini aytadi. Ba'zan kulgili jumla hosil bo'lishi ham mumkin. Mantiqli qo'shma gap tuzgan va uning turini to'g'ri izohlagan o'quvchi 2 ballni qo'lga kiritadi. Agar turini to'g'ri aytolmasa, 1 ball oladi. O'yinni raqib guruh vakili davom ettiradi. Bellashuv qopdagi gaplar tugaguncha davom etadi.

Namuna:

Yomg'ir tinimsiz
yog'moqda.

Dars tugashiga besh
daqqa qoldi.

O'qivchi tuzgan jumla: *Dars tugashiga besh daqiqa qoldi, ammo yomg'ir tinimsiz yog'moqda.* (ammo – zidlov bo'g'lovchisi; zidlov bog'lovchili bog'langan qo'shma gap)

Tong otdi va uyimizga aziz mehmonlar kelishdi.

Mavzu : ERGASHTIRUVCHI BOG'LOVCHILAR. ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

"Qop – qop gap - 2" o'yini

Maqsad: ergashtiruvchi bo'g'lovchilar bo'yicha o'quvchilar bilimini mustahkamlash, qo'shma gap tuzish ko'nikmasini o'stirish.

O'yin sharti: oyin uchun ikkita qopcha tayyorlanadi. Biriga "sodda gap", ikkinchisiga "ergashtiruvchi bog'lovchi" deb yozib qo'yiladi. O'quvchi birinchi qopdan sodda gap, ikkinchi qopdan ergashtiruvchi bog'lovchi yozilgan kartochkalarni oladi. So'ng chekiga tushgan bo'g'lovchining vazifasi, grammatik ma'nosi haqida ma'lumot berib, shu bog'lovchini qatnashtirib sodda gapni qo'shma gapga aylantiradi.

To'g'ri sharh va mantiqli tuzilgan jumla uchun - 3 ball ; to'liqsiz sharh va mantiqli tuzilgan jumla uchun – 2 ball; noto'g'ri sharh va mantiqli jumla (yoki aksi) 1 ball beriladi. O'yin qopdagi gaplar tugaguncha davom etadi va eng ko'p ball to'plagan guruh g'olib sanaladi.

Namuna:

chunki

Boshim o'g'rib qoldi.

1. Boshim o'g'rib qoldi, *chunki* masalani yecholmadim.
2. Ko'p masala yechmadim, *chunki* boshim og'rib qoldi.
(*chunki*– sabab bog'lovchisi, sabab ergash gapli qo'shma gap)

Mavzu: TAKRORLASH DARSİ

“Oltiga olti” o'yini

Maqsad: o'quvchilarining ona tili fanidan olgan bilimlarini tekshirish va mustahkamlash.

Musobaqa sharti: olti o'quvchidan tashkil topgan to'rtta guruh shakllantiriladi. Shartlar ham 6 soni bilan bog'liq.

1-shart. Tilshunoslikka oid nazariy savollar.

2-shart. Matndagi imlo xatolarni topish, ya'ni savodxonlik bellashuvi.

3-shart. Leksikologiyaga oid test savollari.

4-shart. Nutq odobi haqidagi xalq maqollarini to'ldirish.

5-shart. Kalit so'zlarni qatnashtirib biror uslubga doir matn tuzish.

6-shart. Matndan ko'chma ma'noda qo'llangan so'zlarni topish.

Har bir shart 6 balldan baholanadi. Ball miqdori kartochkalarga yoziladi va guruhning xazina sandiqchasiga solinadi. Musobaqa so'ngida guruh to'plagan jami ball e'lon qilinadi.

1) 31-36 ball - "5" (a'lo)

2) 25-30 ball - "4" (yaxshi)

3) 19-24 ball - "3" (o'rta).

1-shart o'quvchilarning til tarixi, orfoepiya, orfografiya, leksikologiya, matn turlari bo'yicha egallagan nazariy bilimlarini tekshirishni ko'zda tutadi. Har bir guruhga 6 tadan savol beriladi. To'g'ri javob 1 balldan baholanadi.

2-shart o'quvchilarning orfografiya bo'limi bo'yicha bilimlarini tekshirishni nazarda tutadi. Har bir guruhga 4 ta imloviy, 1 ta tinish belgi, 1 ta uslubiy xatosi bo'lgan matn beriladi. To'g'ri topilgan xato 1 balldan baholanadi.

3-shart o'quvchilarning leksikologiyaga oid bilimlarini test sinovi orqali tekshirishni nazarda tutadi. Guruhlarga 6 tadan test savollari beriladi. Har bitta to'g'ri javob 1 balldan baholanadi.

4-shart orqali o'quvchilarning nutq odobiga bag'ishlangan xalq maqollarini qay darajada bilishlari sinalladi. O'qituvchi maqolning boshini o'qiydi, guruh a'zosi uni to'ldiradi. Har bir ishtirokchi bittadan maqolni to'ldirishi kerak, to'g'ri javob - 1 ball.

5-shart o'quvchilarning adabiy til uslublari bo'yicha olgan bilimlari va matn tuza olish malakalarini tekshirishni nazarda tutadi. Sardorlar avval kalit so'zlar yozilgan kartochkalar, so'ng uslub turi yozilgan qog'ozni tanlaydilar. 5 daqiqa ichida matn yaratishlari lozim bo'ladi.

6-shart orqali o'quvchilarning "so'z ma'nosi ko'chishi" mavzusi bo'yicha olgan bilimlari sinovdan o'tkaziladi. Guruhlarga 6 ta ko'chma ma'noli so'z qatnashgan matn tarqatiladi. O'quvchilar bu so'zlarni topib, tavsiflashlari kerak bo'ladi. Har bitta to'g'ri topilgan so'z 1 balldan baholanadi.

1-shart

Tilshunoslikka oid nazariy savollar (o'tilgan mavzular bo'yicha):

I

1. Tilni xalq, millat yaratadi, nutqni-chi?

2. Orfoepiyada nimalar o'rganiladi?

3. So'zlarda ma'no ko'chishi qanday hodisalarni o'z ichiga oladi?

4. Adabiyotimizdagi qaysi janr shakldosh so'zlarga asoslanadi?

5. Qanday matnga dialogik matn deyiladi?

6. "Davlat tili haqida"gi Qonun nechta moddadan iborat?

II

1. Nutq deb nimaga aytamiz?

2. O'zbek tili o'rta asrlarda qanday nom bilan atalgan?

3. "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari" nechta marta va qachon qabul qilingan?

4. Tilshunoslikning so'z ma'nolarini o'rganuvchi bo'limi qanday ataladi?

5. Sinekdoxa qanday hodisa?

6. Zid ma'noli so'zlarni ishlatish san'ati adabiyotda qanday nom bilan yuritiladi?

III

1. Adabiy til nima?

2. O'zbek tiliga qachon davlat tili maqomi berilgan?

3. "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari" nechta bo'lim va qoidadan iborat?

4. Metafora nima?

5. Bir ma'noli so'zni monosemantik so'z deb ataymiz, ko'p ma'noli so'zlarni-chi?

6. Monologik matn qaysi uslublarga xos?

IV

1. Og'zaki nutqning qanday turlari mavjud?

2. To'g'ri yozuv qoidalari tilshunoslikning qaysi bo'limlarida o'rganiladi?

3. "Imlo qoidalari"ning "Asos va qo'shimchalar" bo'limida qanday fonetik o'zgarishlar haqida gap ketadi?

4. Metonimiya nima?
5. Ma'nodosh so'zlar qatorida bosh so'z qanday aniqlanadi?
6. So'zlovchining hissiy-ta'siriy munosabatlarini ifodalashiga ko'ra so'zlar necha turga bo'linadi?

2-shart

Matndagi imloviy, uslubiy va punktuatsion xatolarni toping.

1892- yili Toshkentda vabo kasali tarqaldi. Ustiga-ustak kelgindilar zulumidan tinkasi qurigan xalq qo'zg'olon ko'taradi. Tarixga "vabo qo'zg'oloni" nomi bilan kirgan milliy ozodlik harakati boshlanadi. Chor hukumati askarlari eski shaharga bostirib kirib, qirg'in solgan chog'ida Abulqosimxon eshon muqarrar o'limni bo'yniga olib, general-gubernatir Vrevskiy nomiga rus tilida ariza yozib, uni oldiga boradi. Bosqinchi askarlar Toshkentning mahalliy aholisi yashaydigan qismidan olib chiqilmasa oqibati ikkala tomon uchun ham fojeali bo'lishini tushuntiradi.

(O'.Hoshimov)

**Imloviy xatolar-
Tinish belgi-
Uslubiy xato-**

3-shart

Leksikologiya bo'yicha test savollari

1. Ko'chma ma'nodagi so'z ishlatilgan gapni toping.

- A. Hammaning ko'zi unga tikilgan.
- B. Ko'zlarim olis manzilni ko'zlar.
- C. Ishning ko'zini bilgan odam qiynalmaydi.
- D. Ko'zlari jiqqa yosh.

2. Sinonimik qator to'g'ri tuzilgan javobni ko'rsating.

- A. hushyor, tiyrak, zirak
- B. sezmoq, tuymoq, imlamoq
- C. his, tuyg'u, sezgi
- D. sevgi, zavq, hijron

3. Tilda omonimi bor so'zlar guruhini toping.

- A. daftar, bog', lab
- B. yurak, ildiz, kasr

- C. aft, bashara, yuz
- D. ot, qo'y, tush

4. Tilda antonimi bor so'zlar qatorini toping.

- A. qarz, hajm, yurak
- B. kimyo, quvvat, soch
- C. shahar, muxolif, aniq
- D. bezovta, urush, mehnatkash

5. Bir ma'noli so'zni toping.

- A. ish
- B. kislota
- C. terak
- D. oltin

6. Ko'p ma'noli so'zni toping

- A. ariza
- B. sinus
- C. metr
- D. bosh

4 - shart

Nutq odobi haqidagi xalq maqollarini davom ettiring.

1. Aytar so'zni ayt, aytmas...
2. Aytilgan so'z - ...
3. Anjom uy ziynati, so'z...
4. Ariqni suv bezaydi, odamni...
5. Bug'doy noning bo'lmasin...
6. Gapi sassiqning...
7. Gapning qisqasi yaxshi, qisqasidan...
8. Go'sht-yog' berma,...
9. Dorining achchg'i yaxshi, so'zning...
10. Dunyoni yel buzar, odamni...
11. Yomonning yaxshi so'zidan yaxshining...
12. Issiq kiyim tanni iltar, issiq so'z...
13. Ovqatni tuz mazali qilar,...
14. Suydirgan ham til,...
15. So'zning boyligi, odamning...
16. Tilga e'tibor-...
17. Tilingda bo'lsa boling,...

18. Tig' jarohati bitar,...
19. Uzun til-...
20. O'ziga boqma,...
21. Qo'ying qimmatini yungida, odamning...
22. Yaxshi so'z qandaydir, yomon so'z...
23. Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqar, yomon gap bilan...
24. Shirin so'z...

5-shart

Kalit so'zlar ishtirokida ilmiy (rasmiy, ommabop, badiiy) uslubda matn tuzing.

1. Bahor, ko'chat, nihol.
2. Suv, ariq, an'ana.
3. Beruniy, kitob, meros.
4. Mehr-muruvvat, xalq qadriyat.

Rasmiy uslubda yozilgan matn namunasi:

Tilxat

Men, ona tili o'qituvchisi Nafisa Rahmonova, akademik litsey kutubxonasidan 11-guruh talabalari o'rtasida "Bobolarimiz ijodi - o'lmas meros" mavzusida bellashuv o'tkazish uchun Abu Rayhon Beruniyning 3ta kitobini oldim.

Bellashuv tugagach, olgan kitoblarni topshiraman.

2011.14.01 (imzo) Rahmonova N. A.

Badiiy uslubda yozilgan matn namunasi:

Beruniy yonib tugayotgan shamga tikilib o'yga cho'mdi. Uning umri sham nuriday izsiz o'charmikan yoki kitoblari tufayli yana ming yillar insonlar qalbida yasharmikan? Afsuski, u qoldirayotgan oltin meros zamonasida qadrini topmadi, kelajak avlod qadriga yetarmikan?...

Baholash mezonlari:

1. To'g'ri tuzilgan, imlo xatosi bo'lmagan matn uchun-6 ball
2. To'g'ri tuzilgan, 1-2 ta imlo xatosi bo'lgan matn uchun- 5 ball
3. To'g'ri tuzilgan, 3-4 ta imlo xatosi bo'lgan matn uchun -3 ball

4. Noto'g'ri tuzilgan, lekin imlo xatosi bo'lmagan matn uchun-2 ball
5. Uslub talablariga javob bermaydigan matn uchun-0 ball

6-shart

Matnda uchragan ma'no ko'chishi hodisalarini aniqlang va tavsiflang.

- Voy, qarang, kim keldi? Mening toycho'g'im, bo'g'irsog'im, chirog'im kebdiku! Qorning ochmi? Barnoxon, o'choqni yoqib yuboring, nevaramga o'zim bir go'sht qovurib beray. O'g'lim bechoraning tirnoqqa zor bo'lgan kunlari hali esimda. Ramazon aytib kelgan bolalarning qo'liga shirinliklarni to'ldirib solib berardi, Xudo menga ham farzand bersin deb...

Metafora:

Metonimiya:

Sinekdoxa:

Mavzu: NUTQ USLUBLARI . BADIY USLUB

"She'r yozishni xohlayman" o'yini

Maqsad: o'quvchiga fikrni turli uslublarda, xususan badiiy uslubda ifodalay olishga o'rgatish, xotirani charxlash, qofiyadosh so'zlar haqida tushuncha berish, she'r yozish ko'nikmasini hosil qilish.

O'yin sharti: bu ijodiy – amaliy jarayon 3 ta konikmadan iborat.

1 – ko'nikma sharti: o'quvchi berilgan so'zlarga 3 tadan qofiyadosh tanlab, jadvalni to'ldiradi:

Oftob	kitob	xitob	tob
Dunyo			
Oz			
Ketaman			
Salom			
Bahor			

2 – ko‘nikma sharti: o‘quvchilarga tanish she‘rning matni beriladi. Ular tushirib qoldirilgan so‘zlarni keyingi misradagi qofiyadoshiga moslab tiklaydilar va nuqtalar o‘rniga qo‘yadilar.

Namuna:

Yana she‘ringa

She‘rim! Yana o‘zing yaxshisan, (a)
Bog‘ga kirsang gullar (b)
Bir men emas, hayot (b)
Jonim kabi yashaysan manda. (a)

Yuragimning dardi naqshisan, (a)
Qilolmayman seni hech (b)
O‘t bo‘lurmi ishqiyot tanda. (b)
Dardimsanki, she‘rim (a)

Sen orada ko‘prik (a)
Geyne bilan o‘rtoq tutundim. (b)
Lermontovdan ko‘mak (b)
Butun umrim sening bo‘yingda. (a)

Saharda qon tupursam, ... (a)
Men – Majnunman, she‘rim, sen – Layli (a)

(Usmon Nosir)

3-ko‘nikma sharti: to‘rt misrali she‘r o‘quvchilar diqqatiga havola qilinadi. So‘ng yozuv taxtasiga she‘r matni ayrim so‘zlari tushirib qoldirilgan holda yoziladi. O‘quvchilar nuqtalar o‘rniga o‘zlari lozim deb topgan so‘zlarni qo‘yib, boshqa mavzuda she‘r “yozadilar”. Dastlabki she‘rning vazni, turoqlari, qofiyalanish tartibi saqlanadi. Namuna:

Tong ochar ko‘zlarin erinib, (a) (3-3-3)
Sevinchdan yig‘laydi qiyog‘lar. (b) (3-3-3)
Chechaklar jilmayar sevinib, (a) (3-3-3)
Shamolda cho‘milar giyohlar. (b) (3-3-3)

(Shavkat Rahmon)

..... ochar ko‘zlarin erinib, (a)
.....yig‘laydi (b)
..... jilmayar (a)
.....cho‘milar..... (b)

O‘quvchilar tomonidan yozilgan ilk she‘rlar:

Gul ochar ko‘zlarin erinib,
Shodlikdan yig‘laydi barglari.
Qiyosh ham jilmayar sevinib,
Maysalar cho‘milar sarsari.
(Nargiza)

G‘unchalar ochilar erinib,
Visoldan yig‘laydi zor bulbul.
Boladay jilmayar uyalib,
Shabnamda cho‘milgan qizil gul.
(Dildora)

Mavzu: MAQOLLAR. TOPISHMOQLAR

“Davom ettir” o‘yini

Maqsad: o‘quvchilarni tez fikrlashga o‘rgatish bilan birga, esda saqlash qobiliyatlarini ham rivojlantirish, darslik bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirish.

O‘yin sharti: o‘qituvchi xalq maqollarining yoki topishmoqlarning bir qismini o‘qiydi, o‘quvchi uni davom ettiradi. O‘nta maqolni shu tarzda davom ettirgan o‘quvchi baholanadi. “Davom ettir” o‘yini guruhlar o‘rtasida ham o‘ynash mumkin.

Namuna:

O‘qituvchi: Bulbul chamanni sevar,..**O‘quvchi:** Bulbul – vatanni.
O‘qituvchi: Olqish olgan omondir,..**O‘quvchi:** Qarg‘ish olgan yomondir.
O‘qituvchi: Uying tor bo‘lsa ham...**O‘quvchi:** ko‘ngling keng bo‘lsin.

Mavzu: YUSUF XOS HOJIBNING “QUTADG‘U BILIG” DOSTONI

FSMU texnologiyasi

Maqsad: o‘quvchilarni o‘z fikrlarini himoya qila olishga, o‘quv jarayonida egallagan bilimlarini analiz qilishga o‘rgatish; bahslashish madaniyati, og‘zaki va yozma nutqlarini o‘stirish.

O‘yin sharti: Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o‘tkaziladi:

1-bosqich. O‘qituvchi o‘quv mashg‘ulotida avval har bir o‘quvchi yakka tartibda ishlashi, keyin kichik guruhlarda ish olib borishi, dars oxirida jamoa bo‘lib ishlalishi haqida ma‘lumot beradi. Har bir o‘quvchi o‘z fikrini erkin holda to‘liq bayon etishi mumkinligini eslatadi. So‘ng dostonning “Bahor madhi” bobidan bir parchani ifodali qilib o‘qib beradi va matn nusxalarini o‘quvchilarga tarqatadi.

2 – bosqich. Har bir o‘quvchiga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan qog‘ozlar tarqatiladi. Tarqatma materialning taxminiy nusxasi quyidagicha bo‘ladi:

Mavzu: Dostondagi “Bahor madhi” qasidasida tabiat tasviri.

(F)- *Fikringizni bayon eting.*

(S) – *Fikringiz bayoniga biror sabab keltiring.*

(M) – *Ko‘rsatilgan sababni tushuntiruvchi (isbotlovchi) misol keltiring.*

(U) – *Fikringizni umumlashtiring.*

Har bir o‘quvchi yakka tartibda tarqatilgan qog‘ozdagi FSMU ning 4 bosqichini o‘z fikrlarini yozma bayon etgan holda to‘latadi.

3 –bosqich. Har bir o‘quvchi o‘z qog‘ozini to‘latib bo‘lgach, o‘qituvchi ularni kichik guruhlariga bo‘linishlarini iltimos qiladi va kichik guruhlariga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan katta formatdagi qog‘ozlarni tarqatadi. Har bir o‘quvchi o‘zi yozgan ma‘lumotlar bilan guruh a‘zolarini tanishtirib o‘tadi.

4 – bosqich. Guruh a‘zolarining barcha fikrlari o‘rganilgach, ular umumlashtiriladi va katta formatga yoziladi.

5 – bosqich. Kichik guruhlar umumlashtirilgan fikrlarini himoya qiladilar. Guruh vakili chiqub, FSMUning har bir bosqichi bo‘yicha yozilgan ma‘lumotni alohida – alohida o‘qib beradi.

6 – bosqich. O‘qituvchi bildirilgan fikrlarga o‘z munosabatini bildiradi va qo‘shimcha ma‘lumotlar bilan to‘ldiradi. “Demak, ”Bahor madhi” yozma adabiyotda bahorga bag‘ishlangan ilk asardir. Shoir Bahorni ezgulik va hayot ramzi sifatida talqin etadi. Shuningdek, turkiy adabiyotdagi ilk qasida hamdir”,- degan xulosaga kelinadi.

Boshqa bo‘limlarni ham shu usulda tahlil qilish mumkin.

O‘quvchilarning javoblaridan ayrim namunalar:

I. Mavzu: Dostondagi “Bahor madhi ” qasidasida tabiat tasviri.

(F)- *Fikringizni bayon eting.* Dostonning muqaddimasida keltirilgan ”Bahor madhi” bobi Tariq Bug‘raxonga bag‘ishlangan qasidadir.

(S) – *Fikringiz bayoniga biror sabab keltiring.*

Chunki bob ikki qismdan iborat. Birinchi qismida bahor tasviri , tabiatdagi o‘zgarishlar, gullar, qushlar bor go‘zalligi, tarovati bilan tasvirlanadi. Ikkinchi qismida Bug‘raxon ezgu va adolatli shaxs sifatida ulug‘lanadi. Tabiat ham uning madhi bilan band.

(M) – *Ko‘rsatilgan sababni tushuntiruvchi (isbotlovchi) misol keltiring.*

G‘olib keldi qishdan bahor chiroyi,

Qurildi yangidan bahorning yoyi...

Tog‘- u qir, dalalar o‘zini qo‘yib,

Yasandi butunlay yashil – ob kiyib...

G‘oz oqqush- u o‘rdak havoda shodon

O‘yinga berildi quvonib chunon...

Olam tutdi Tavg‘och ulug‘ Bug‘raxon,

Ato bo‘lsin unga bu ikki jahon.

(U) – *Fikringizni umumlashtiring.*

Yusuf Xos Hojib bahorni ezgulik va tiriklik ramzi sifatida tasvirlaydi va Bug‘raxon madhiga zamin tayyorlaydi. Bug‘raxon ham bahorga o‘xshab intiq kutilgan odam. Uning barcha ijobiy xislatlari tabiat hodisalari orqali ochib beriladi.

II. Mavzu: Dostondagi “Bahor madhi ” qasidasida tabiat tasviri

(F)- *Fikringizni bayon eting.*

Bahor madhiga bag‘ishlangan bobda Bug‘raxon tarixiy shaxs sifatida emas, adabiy ideal qahramon sifatida tasvirlangan.

(S) – *Fikringiz bayoniga biror sabab keltiring.*

Chunki Bug‘raxonni qushlardan tortib maysalargacha – barcha jonzot olqishlaydi. G‘unchalar uning nigohidan xandon ochiladi. Niyati pok kishilar uning atrofidan ketmaydi. Dushmanlarining boshlari qo‘rqvudan egilgan.Xoqon – saxiy, mehribon, ezgu qiliqli, adolatli , mard shaxs.

(M) – *Ko‘rsatilgan sababni tushuntiruvchi (isbotlovchi) misol keltiring.*

Falak uzra uchib olam qushlari-

Biri keldi Sharqdan Rumi aksari.

Ovoza qilishib, ta‘riflab ular

Quvonch - u sevinchdan ovunadilar...

Sof – u mehribon ham saxo misoli,

Kishini ko‘rib qo‘y – xoqon timsoli...

(U) – *Fikringizni umumlashtiring.* Yusuf Xos Hojib Bug‘raxon timsoli orqali o‘zining adolatli shoh g‘oyasini ilgari surgan.

Mavzu: A.NAVOIYNING “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI

“Yelpig‘ich ” texnologiyasi

Maqsad: o‘rganilgan mavzu doirasidagi qahramonlarning ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik va kamchiliklari, foyda va zararlarini ajrata olish; o‘quvchini hodisaga tanqidiy ko‘z bilan qarashga o‘rgatish; o‘z fikrlarini yozma yoki og‘zaki shaklda ixcham bayon etishi, himoya qilishiga imkon berish.

O‘yin sharti: o‘qituvchi har bir o‘quvchiga yoki guruhlariga o‘rganilgan epik asar qahramonlarining ismlari yozilgan jadvalni tarqatadi. O‘quvchi epik asar qahramonlarining ijobiy va salbiy tomonlarini yozadi. Agar salbiy yoki ijobiy fazilati asarda berilmagan bo‘lsa, muallifning maqsadini izohlab beradi. O‘z fikrini birinchi bo‘lib yozma bayon qilgan o‘quvchi (yoki guruh) yozuv taxtasining oldida shaxsiy fikrlarini og‘zaki himoya qiladi. *Namuna:*

“Farhod va Shirin” dostonidagi obrazlar							
Farhod		Xoqon		Sheruya		Xusrav	
Ijobiy fazilatlari	Salbiy fazilatlari	Ijobiy fazilatlari	Salbiy fazilatlari	Ijobiy fazilatlari	Salbiy fazilatlari	Ijobiy fazilatlari	Salbiy fazilatlari
Xulosa:							

Mavzu: MUHAMMADSHARIF GULXANIYNING “ZARBULMASAL” ASARI

“6x6x6” o‘yini

Maqsad: Gulxaniy hayoti va ijodi, “Zarbulmasal”da berilgan masallarni qisqa vaqt ichida to‘liq o‘zlashtirish. O‘quvchilarni faollikka, o‘z fikrini erkin bayon qilish va o‘zgalarning fikrini tinglashga o‘rgatish.

O‘yin sharti: Ushbu texnologiya 20 daqiqa davomida bir necha bosqichda o‘tkaziladi:

1-bosqich: sinfdagi o‘quvchilar oltita-oltitadan guruhlariga bo‘linadi. Guruhlarga muayyan nomlar beriladi.

2-bosqich: dars mavzusi e‘lon qilinadi va har bir guruhga Muhammadsharif Gulxaniy hayoti va ijodi hamda “Zarbulmasal”dan topshiriq beriladi. Masalan:

1-guruh ucun topshiriq: Gulxaniy hayoti va ijodi haqidagi ma‘lumotlarni o‘rganish;

2-guruh ucun topshiriq: “Zarbulmasal” asari haqidagi ma‘lumotlarni o‘rganish;

3-guruh ucun topshiriq: “Kabutar bilan Zog‘ ” masalini o‘rganish;

4-guruh ucun topshiriq: “Maymun bilan Najjor” masalini o‘rganish;

5-guruh ucun topshiriq: “Tuya bilan Bo‘taloq” masalini o‘rganish;

6-guruh ucun topshiriq: “Toshbaqa bilan Chayon” masalini o‘rganish .

3-bosqich : o‘qituvchi mavzuni o‘zlashtirishga 6 daqiqa ajratadi. Kerakli o‘rinlarda yo‘l – yo‘riq ko‘rsatadi.

4-bosqich: o'qituvchi guruhlarini qaytadan shakllantiradi. Yangidan shakllangan har bir guruhda avvalgi oltita guruhning har biridan bitta vakil bo'lishi inobatga olinadi. O'quvchilar o'z o'rinlarini almashtirib olganlaridan so'ng, aniq belgilangan vaqt ichida o'zlari o'rgangam ma'lumotni guruhdoshlariga so'zlab beradilar, o'z guruhining mavzusi yuzasidan chiqargan xulosalarini yangi guruhga bayon etadilar.

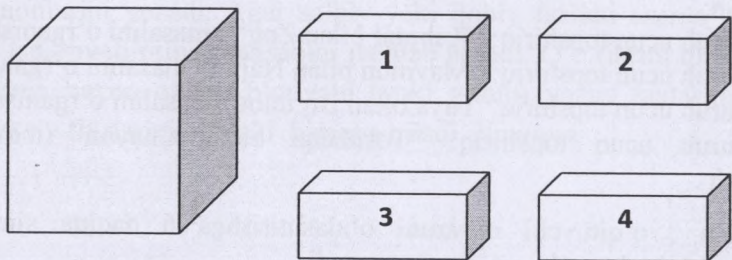
5-bosqich: har bir guruhga avvalgi berilgan topshiriq yuzasidan gapirib berishlari so'raladi yoki savol-javob qilinadi. Barcha bir-birini o'zaro tinglaydi, ma'lumotlarda xatoliklar bo'lsa to'g'rilaydi.

Mavzu: MUQIMIYNING "SAYOHATNOMA" ASARI

"Kubik-rubik" o'yini

Maqsad: uyga vazifa qilib berilgan mavzuni o'yin usuli bilan tekshirish va baholash, o'quvchilarni mas'uliyatli bo'lishga o'rgatish.

O'yin sharti: o'qituvchi oldindan tomonlari to'rt xil rangga bo'yalgan (qizil, sariq, yashil, ko'k) kubik-rubik va to'rt xil rangdagi qutilarni (yoki konvertlarni) tayyorlab qo'yadi. Sinfdagi o'quvchilarning soniga qarab savollar jamlanmasini tayyorlaydi. 1-qutiga Muqimiy hayotiga oid savollar, 2-qutiga shoirning lirik merosiga oid savollar; 3-qutiga "Sayohatnoma" ning tuzilishiga oid savollar; 4-qutiga "Sayohatnoma"dagi obrazlar haqidagi savollar joylashtiriladi. O'yinni o'tkazish uchun o'quvchilar ikki guruhga ajratiladi. So'ng har bir guruhdan bitta o'quvchi doskaga chiqadi va kubikni aylantirib stol yuzasiga tashlaydi. Qaysi rang tushsa, o'sha rangdagi qutidan savol yozilgan qog'ozni oladi va javob beradi. O'yinni ikkinchi guruh a'zosi davom ettiradi. To'g'ri javob 1 ball, notog'ri javob 0 ball bilan baholanadi. Eng ko'p ball to'plagan guruh g'olib bo'ladi.

Mavzu: OYBEKNING "NAVOIY" ROMANI

"Zanjir" o'yini

Maqsad: quyi sinfda o'tilgan yoki oldingi darslarda o'rganilgan mavzularni eslashga, qayta xotirlashga chaqirish.

Sharti: o'qituvchi yangi mavzuni doskaga yozadi. Oybek hayoti va ijodi quyi sinfda o'tilganini ta'kidlab, ma'lumotlarni eslashga, qayta xotirlashga chaqiradi. Har bir o'quvchidan mavzuga oid bitta ma'lumotni eslash talab etiladi. Faktlar ketma - ketligiga e'tibor berilmaydi. O'yin sharti shundan iboratki, bir o'quvchi eslagan va bayon qilgan ma'lumotni ikkinchi o'quvchi takrorlamasligi kerak, agar o'zidan oldingi o'quvchining javobini takrorlasa yoki birorta ma'lumotni eslolmasa, o'rnidan turadi va o'yin tugaguncha o'tirmaydi, chunki "zanjir uzilgan" hisoblanadi. O'qituvchi oxirgi o'quvchining ma'lumotini eshitgach, "zanjirni uzgan" o'quvchilarni "jazolaydi": Guruhdoshlari tomonidan keltirilgan beshta ma'lumotni eslashga majbur qiladi. Zanjir yaxlit holatga kelgach, o'quvchilar tomonidan eslangan ma'lumotlarni umumlashtirib, to'ldiradi.

Mavzu: 8-SINFDA ALISHER NAVOIY IJODINI O'RGANISH

"BIRGALIKDA O'QIYMIZ" texnologiyasi

Maqsad: katta mavzuni qisqa vaqt ichida o'zlashtirish, o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirish.

O'yin sharti: 1. 5-6 o'quvchidan iborat guruhlar tuziladi, ularga o'quvchilarning takliflari asosida nom beriladi. Masalan: "Taronayi ruboiy", "Xosa ruboiy", "Tuyuq", "Fard" guruhlar.

2. Har bir guruhga bitta topshiriq, ya'ni umumiy mavzuning bir qismini yoki bir bobini mustaqil o'rganish va o'zgalarga o'rgatish topshiriladi. Topshiriq bo'yicha o'quvchini to'g'ri fikrlashga undovchi savolnoma varag'i taqdim etiladi.

3. Har bir guruh ichida umumiy topshiriq taqsimlanadi.

4. Hamma yakka tartibda topshiriqni bajaradi.

5. Guruh ichida a'zolarining mini-ma'ruzalari tinglanadi. Savollarga javob yoziladi. Umumiy natijani shakllantirib, uni taqdimotga tayyorlashadi.

6. Sardor savolnoma ketma-ketligida mavzuni soʻzlab beradi, guruh ishining natijalarini taqdim qiladi.

Mavzu: SHE'RIY SAN'ATLAR

“DOMINO” o‘yini

Maqsad: xotira va diqqatni kuchaytirish, o‘quvchilarga adabiyot darslarida olgan nazariy bilimlarini tez va ongli ravishda amalda qo‘llay bilishni o‘rgatishdir.

O‘yin sharti: “Domino o‘yini” ni o‘ynashdan oldin to‘g‘ri to‘rtburchakli kichik qog‘ozni dominodek o‘rtasiga chiziq tortib, chap tarafiga she‘riy san‘at nomi, o‘ng tarafiga umuman boshqa she‘riy san‘atning qoidasi yoziladi. Ana shunday dominolardan bir nechta (12 ta yoki 16 ta) tayyorlanadi. O‘yin oldidan hakamlar hay‘ati saylanadi. 3-4 ta o‘quvchidan iborat ikkita guruh shakllantiriladi.

Tajnis	Baytda zid ma’noli soʻzlarni qo‘llash san’ati	Tazod	Baytda takroriy soʻzlarni qo‘llash san’ati
--------	---	-------	--

O‘yinining borishi: bir o‘quvchi bitta dominoni stol ustiga qo‘yadi, bu dominoning chap tarafidagi atamaga to‘g‘ri keladigan javob kimda bo‘lsa, shu o‘quvchi dominosini qo‘yadi, bu dominoning ham chap tarafidagi savolga esa keyingi o‘quvchi dominosini qo‘yadi. Dominolar to‘rtburchak shaklida terilganda, oxirgi dominoning savoliga birinchi qo‘yilgan dominoning javobi to‘g‘ri kelishi kerak. Qaysi guruhda dominochalar tez tugasa, hakamlar hay‘ati domino donalari to‘g‘ri terilganini tasdiqlasa, o‘sha guruh g‘olib bo‘ladi. Agarda savollarga noto‘g‘ri javob berilgan bo‘lsa, hay‘at a‘zolari noto‘g‘ri terilgan donani qatordan olib qo‘yadi, natijada kerakli shakl hosil bo‘lmaydi, to‘rtburchak ochiq qoladi.

“BILIMDONLAR BELLASHUVI”GA TAVSIYA ETILADIGAN DIDAKTIK O‘YINLAR

1. “U kim, bu nima?” o‘yini

Maqsad: quyi sinflarda o‘tilgan yoki oldingi darslarda o‘rganilgan mavzularni eslashga, qayta xotirlashga chaqirish, kitobxonlik darajasini o‘stirish.

Sharti: Stol ustiga bir qancha badiiy asarlar terib qo‘yiladi. O‘qituvchi shu asarlardan birorta obrazni ta’riflaydi. O‘quvchilar ta’rifdagi belgilar asosida gap kim yoki nima haqida borayotganligini topadilar. Masalan:

1-tavsif: *U mehribon ona. O‘z farzandi uchun jonini ham ayamaydi. Betob farzandini asrash uchun qishning qahratonidan cho‘chimay yalangoyoq qor kechib tabibga chopadi.* (Javob: O‘. Hoshimov “Dunyoning ishlari” qissasidagi ona obrazi)

2-tavsif: *U urushdan qochib, to‘qayzorga berkinadi. Unga onasi har kuni yegulik tashiydi, ammo o‘g‘li mehirsiz va sabotsiz odam edi.* (Javob: S.Ahmad “Ufq” romanidagi Tursunboy obrazi)

3-tavsif: Ular o‘tning bo‘lig‘i, suvning tinig‘i bor joyni qidirib yo‘lga otlanadilar. (Javob: “Susambil” ertagi qahramonlari)

2. “Noto‘g‘ri fikrni top” o‘yini

Maqsad: o‘rganilgan mavzuni eslashga, qayta xotirlashga chaqirish, sinchkovlik bilan dalillarni saralashga o‘rgatish.

Sharti: o‘yin adiblarning portretlari yoki badiiy asar asosida ishlangan suratlar yordamida o‘ynaladi. O‘qituvchi ma’lum bir adibning portretini tasvirlab berish jarayonida adib hayoti va ijodiga tegishli bo‘lmagan fikrlarni ham keltiradi. O‘quvchilar suratni kuzatib, unda kim tasvirlanganini, shuningdek, ziyraklik bilan xato ma’lumotlarni topishlari lozim bo‘ladi. Topilgan har bir noto‘g‘ri ma’lumot uchun ball beriladi. Masalan:

1-ma’lumot: 1907-yil 17-sentabrda Qo‘qon shahrida temirchi oilasida dunyoga keldi. Yozuvchining urushdan keyingi yillarda yaratgan «Qo‘shchinor chiroqlari» va “Diyonat” (1951) romani jamoalashtirish mavzusiga bag‘ishlangan. U o‘zining «Shohi so‘zana» (1951), Og‘riq tishlar» (1954), «Tobutdan tovush» (1962), «Ayajonlarim» (1967), “Kuyov” komediyalari bilan o‘zbek dramaturgiyasi rivojiga salmoqli hissa qo‘shdi. (javob: Abdulla

Qahhor. Lekin “Diyonat” romani va “Kuyov” komediyalari uning qalamiga mansub emas)

2-ma'lumot: XX asr o'zbek adabiyotining rivojiga ulkan va bebaho hissa qo'shgan ulug' adib, shoir, olim, jamoat arbobi, O'zbekiston xalq yozuvchisi. Adabiyotimizga «Tuyg'ular» she'riy to'plami bilan kirib kelgan. “O'ch”, “Oygul bilan Baxtiyor” dostonlari muallifi. (Javob: Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek. “Oygul bilan Baxtiyor” dostoni uning qalamiga mansub emas).

3-ma'lumot: 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyati, Koson tumaniga qarashli Neko'z qishlog'ida tug'ilgan. Ilk she'riy to'plami “Mitti baliqcha” deb nomlangan. “Sohibqiron” romani muallifi. (Javob: Abdulla Oripov. Ilk to'plami nomi “Mitti yulduz”, “Sohibqiron” roman emas, drama)

3. “Bu qaysi asar?” o'yini

Maqsad: o'rganilgan mavzuni eslashga, qayta xotirlashga chaqirish, sinchkovlik bilan dalillarni saralashga o'rgatish.

Sharti: O'qituvchi badiiy asarlar nomlari yozilgan qog'ozlarni stol ustiga teskari qilib qo'yadi. O'quvchilardan biri qog'ozlardan bittasini tanlab oladi va shu qog'ozda nomi yozilgan asarni shunday tasvirlashi kerakki, qolgan o'quvchilar gap nima haqida borayotganligini darrov tushunib javob berishlari kerak.

1-variant: Bu roman janriga mansub asar. Unda bobokalonimiz Bobur mirzo hayoti aks etgan. (Javob: “Yulduzli tunlar”)

2-variant: Bu hikoya muallifi O'tkir Hoshimov. Unda urush davri voqealari tasvirlangan. Asarda kasalvand uka va montyor aka obrazlari bor (Javob: “Urushning so'nggi qurboni”)

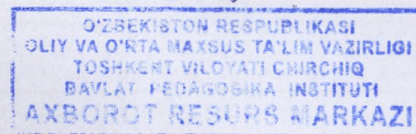
3-variant: Bu she'r muallifi shoir Muhammad Yusuf. Unda Vatan madh etiladi. She'r davomida Usmon Nosir, Furqat singari ijodkorlarning ayanchli qismati haqida so'z boradi (Javob: “Ulug'imsan, Vatanim”)

Eslatma: Asarni to'g'ri, mazmunli qilib tasvirlagan o'quvchi ham, asar nomini topgan o'quvchi ham baholanadi.

MUNDARIJA

So'zboshi.....	3
Alifbo	5
Ayrim harflar imlosi.....	7
Ayrim undosh va unlilar imlosi	9
So'z ma'nosi.....	10
Ma'nodosh va uyadosh so'zlar	11
Ibora. So'z va ibora ma'nodoshligi.....	14
Shakildosh so'zlar	15
Zid ma'noli so'zlar.....	16
Tasviriy ifoda	16
Ma'nodosh so'zlar. To'liq va ma'noviy sinonimlar	17
Fe'l nisbatlari	18
Fe'lning vazifa shakllari.....	19
Mavhum otlar	19
Gap —matnning eng kichik ko'rinishi	20
Gap bo'laklari.....	21
Kesim — gap markazi.....	22
Sintaktik sinonimiya	24
Sintaktik sinonimiya. Matnni qisqartirish.....	25
Teng bog'lovchilar. Bog'langan qo'shma gap	26
Ergashtiruvchi bog'lovchilar. Ergash gapli qo'shma gap	27
Takrorlash darsi.....	28
Nutq uslublari. Badiiy uslub	33
Maqollar. Topishmoqlar.....	35
Yusuf Xos Hojibning “Qutadg'u bilig” dostoni	36
Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni	38
Muhammadsharif Gulxaniyning “Zarbulmasal” asari.....	39
Muqimiyning “Sayohatnoma” asari.....	40
Oybekning “Navoiy” romani	41
8-sinfda A. Navoiy ijodini o'rganish (ruboiy, tuyuq, fard)	41
She'riy san'atlar	42
“Bilimdonlar bellashuvi”ga tavsiya etiladigan didaktik o'yinlar	43

— 3492 —

TOJIXON SABITOVA, NAFISA RAXMANOVA

ONA TILI VA ADABIYOT TA'LIMIDA DIDAKTIK O'YINLAR TEXNOLOGIYASI

(O'rta ta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari
o'qituvchilari uchun uslubiy qo'llanma)

Muharrir: X. Tahirov
Texnik muharrir: S. Meliquziyeva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: A. Muhammad

Nashr. lits № 2244. 25.08.2020 y.
Bosishga ruxsat etildi 28.02.2022 y.
Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'ozi. "Times New Roman"
garniturasi. Hisob-nashr tabog'i. 3,0.
Adadi 100 dona. Buyurtma № 40.

«ZEBO PRINT» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh., Yashnobod tumani, 22-harbiy shaharcha

[illegible]

ISBN 978-9943-7907-2-8

9 789943 790728